

**ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ
ПРИХОВАНОМУ ВІДПЛИВУ КАПІТАЛУ
З УКРАЇНИ**

аналітична доповідь

Шляхи протидії прихованому впливу капіталу з України. - К.: НІСД, 2012. - 31 с.

Автори:

*Тищук Т. А., к. е. н., доцент (керівник авторського колективу)
Іванов О.В.*

За редакцією к. е. н, с. н. с., Заслуженого економіста України Я. А.Жаліла

Доповідь підготовлено до засідання круглого столу 5 вересня 2012 р.

При повному або частковому відтворенні матеріалів даної публікації посилання на видання обов'язкове.

© Національний інститут стратегічних досліджень, 2012.

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Особливості прихованого відпливу капіталу з України	5
1.1. Зміст та сутність прихованого відпливу капіталу	5
1.2. Чинники та наслідки прихованого відпливу капіталу з України	7
1.3. Канали прихованого виведення капіталів з України	11
2. Напрями протидії прихованому виведенню капіталів з України	13
2.1. Пріоритети протидії прихованому виведенню капіталів з України	13
2.2. Оподаткування контрольованих іноземних корпорацій	16
2.3. Регулювання трансфертного ціноутворення	19
2.4. Протидія виведенню капіталів через «податкові гавані»	22
2.5. Вдосконалення системи протидії легалізації коштів, набутих злочинним шляхом	27
Висновки	30

ВСТУП

Нестабільність світової економіки та висока волатильність кон'юнктури світових фінансових ринків ускладнює та здорожує залучення зовнішніх ресурсів для забезпечення фінансової стійкості та розвитку економіки України. За таких умов посилюється роль мобілізації внутрішніх ресурсів та їх нагромадження у секторах вітчизняної економіки. Ефективне розміщення фінансових ресурсів вітчизняних суб'єктів господарювання має забезпечувати реалізацію стратегії модернізації національної економіки та підвищення її капіталізації. Відплив фінансових ресурсів суб'єктів господарювання поза межі національної економіки звужує її фінансовий потенціал та, відповідно, стримує економічне зростання й розвиток соціальної сфери. Залучення до національної фінансової системи коштів, що формуються при здійсненні економічної діяльності в Україні, проте виводяться з країни та нагромаджуються у інших економіках, є потужним джерелом нарощування інвестиційного потенціалу країни та підвищення рівня її фінансової безпеки.

Інтеграція України у глобальний фінансовий простір та лібералізація руху капіталів сприяють адаптації національних капіталів на світових фінансових ринках. Вільний рух капіталів дозволяє власникам активів реалізовувати їхні корпоративні стратегії та диверсифікувати інвестиційні портфелі, розміщуючи капітали поза межами національної економіки. Проте часто мотивація вітчизняних суб'єктів господарювання щодо розміщення фінансових ресурсів в інших країнах полягає у оптимізації або ухиленні від оподаткування чи приховуванні злочинно набутих доходів з метою уникнення їх конфіскації. Такі процеси прихованого відпливу капіталу у різній мірі властиві майже усім країнам, проте найбільш масштабними та руйнівними вони є у країнах, що розвиваються, зокрема у перехідних економіках.

Недосконалі механізми та недостатньо дієві важелі державного регулювання фінансових ринків та зовнішньоекономічної діяльності в Україні створюють умови для прихованого відпливу ресурсів за межі національної фінансової системи. При цьому, навіть повернення цих капіталів в Україну у вигляді кредитів, прямих або портфельних інвестицій не відновлює фінансовий потенціал країни повною мірою, оскільки такі процеси часто супроводжуються втратами бюджету через використання схем оптимізації оподаткування та пов'язані з формуванням додаткових зовнішніх зобов'язань у вигляді витрат на обслуговування боргу та дивідендів.

Актуальність дослідження передумов, засобів та наслідків прихованого виведення капіталів з національної економіки, узагальнення досвіду подолання цього явища та визначення напрямків протидії йому в Україні обумовлена необхідністю нарощення та зміцнення фінансового потенціалу країни, підвищення ефективності розміщення фінансових ресурсів та забезпечення керованості економіки.

1. ОСОБЛИВОСТІ ПРИХОВАНОГО ВІДПЛИВУ КАПІТАЛУ З УКРАЇНИ.

1.1. Зміст та сутність прихованого відпливу капіталу

Проблема прихованого відпливу капіталу розглядалася вітчизняними та зарубіжними науковцями у контексті дослідження проблем втечі капіталу, непродуктивного відпливу фінансових ресурсів, вивозу капіталу тощо.

Дослідження проблем втечі капіталу активно здійснювалися у вісімдесяті роки минулого століття, що було пов'язано із масштабним відпливом капіталів з країн, що розвиваються, спричиненим розгортанням процесів глобалізації. У роботах дослідників того часу, зокрема Д. Лізарда і Д. Вільямсона¹, Д. Каддінгтона², М. Дулі та К. Клетцера³, Д. Гордона та Р. Левайн⁴ розглядаються різні інтерпретації та аспекти втечі капіталу, проте усі відносять нелегальне та приховане вивезення фінансових ресурсів до складових втечі капіталу. Поряд із макроекономічними обмеженнями для розвитку країн, що розвиваються, які виникають внаслідок «втечі» капіталу та полягають у втраті інвестиційних ресурсів, дослідники наголошують на надто великих соціальних втратах від втечі капіталів, показують, що приховане виведення капіталів є механізмом посилення кризових явищ. Серед чинників втечі капіталу дослідники виділяють політичну нестабільність, непередбачувану економічну політику держави, несприятливе інституційне середовище, девальваційні очікування, волатильність макроекономічних показників, низькі темпи економічного зростання та динаміку зовнішнього боргу.

Форми та наслідки прихованого відпливу капіталу досліджено у роботі Р. Бейкера⁵, який виділяє кримінальну, корупційну та комерційну форми «брудних» грошей. На основі аналізу масштабів та загроз поширення прихованого відпливу капіталу в усіх його формах, дослідник доходить висновку, що за відсутності жорстких та скоординованих дій національних урядів щодо протидії прихованому відпливу капіталу з країн, що розвиваються, та перехідних економік, зусилля міжнародних організацій щодо подолання бідності будуть марними. У дослідженнях Д. Кара доведено, що Україна входить до двадцятки країн-«лідерів» за обсягами прихованого відпливу капіталу, які за підсумками 2000-2009 років становили 92 млрд дол.⁶ За результатами досліджень процесів прихованого відпливу капіталів з країн Африки та Європи⁷ К.Фроберг та А. Уеріс доходять висновку, що основною детермінантою цих процесів є використання «податкових гаваней».

Концептуальні основи дослідження проблем втечі капіталу на пострадянському просторі були закладені Л. Абалкіним⁸, який показав, що основні загрози втечі капіталу із Росії пов'язані з виведенням фінансових ресурсів, яке здійснюється «нелегальними або напівлегальними

---

¹ Lessard D. Capital Flight and Third World Debt / D. Lessard, J. Williamson. – Washington, DC: Institute for International Economics, 1984.

² Cuddington J. Capital Flight: Estimates, Issues and Explanations / J. Cuddington / Princeton Studies in International Finance No 58. – Princeton, NJ: Princeton University, 1986.

³ Dooley M. Capital Flight, External Debt and Domestic Policies / M. Dooley, K. Kletzer. / Working Paper No w4793. – Cambridge, MA: NBER, 1994.

⁴ Gordon D. The Problem of Capital Flight: A Cautionary Note / D. Gordon, R. Levine // World Economy. – 1989. – Vol. 12. – P. 237-252.

⁵ Baker R. W. Capitalism's Achilles heel. Dirty money and how to renew the free-market system. – Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2005.

⁶ Kar D. Illicit Financial Flows from Developing Countries over the Decade Ending 2009 / D. Kar, S. Freitas / Global Financial Integrity Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gfintegrity.org/storage/gfip/documents/reports/IFFDec2011/illicit_financial_flows_from_developing_countries_over_the_decade_ending_2009.pdf

⁷ Fröberg K. Bringing the billions back – How Africa and Europe can end illicit capital flight / K. Fröberg, A. Waris / Global Studies No 37. – Stockholm: Forum Syd förlag, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forumsyd.org/upload/Bringing%20the%20billions%20back.pdf>

⁸ Абалкин Л. Бегство капитала: природа, формы, методы борьбы / Л. Абалкин // Вопросы экономики. – 1998. – № 7. – С. 43-44.

методами». Дослідження Н. Багрова⁹ свідчить, що одним із чинників вивезення капіталу із Росії у період становлення ринкових відносин були неефективні приватизаційні процеси, що, на нашу думку, можна проектувати та ситуацію в Україні. На основі дослідження особливостей «втечі» капіталу з Росії у контексті світових тенденцій Л. Фітуні¹⁰ доходять висновку, що канали «перекачки» національного багатства із Росії за кордон опосередковують глобальний перерозподіл багатства у світовій економіці. У роботі І. Тушканова¹¹ показано, що посилення керованості економіки Росії на початку 2000-х років привело до скорочення масштабів втечі капіталу.

В Україні питання втечі капіталів досліджено у монографії І.Мазур¹², де розглянуті основні чинники втечі капіталів та узагальнено практику кількісного оцінювання цього явища, а також запропоновано систему заходів щодо детінізації капіталу та залучення його до офіційного господарського обігу. У статті С. Аржевітіна¹³ досліджено чинники виведення капіталу з України, приклади боротьби з офшорами у країнах Євросоюзу та запропоновано антикризові заходи боротьби з відпливом капіталу, які стосуються протидії легальному відпливу капіталу. Стаття О. Дубровіної¹⁴ присвячена оцінці обсягів непродуктивного відпливу фінансових ресурсів з України, однією із складових якого автор визначає прихований відплив капіталу.

У зазначених роботах вітчизняних дослідників прихований відплив капіталу з України розглядається серед складових «втечі» або непродуктивного відпливу фінансових ресурсів.

Згідно з підходом Д. Кара, прихований відплив капіталу визначається як рух фінансових ресурсів, які нелегально отримані, переміщуються або використовуються, та включає усі види незареєстрованого руху приватного капіталу які призводять до нагромадження закордонних активів резидентами з порушенням діючих правил контролю капіталу та регуляторних процедур. Таке визначення прямо вказує на наявність порушень нормативно-правових актів в діях, які призводять до прихованого відпливу капіталу. Проте, вагома складова прихованого відпливу капіталу формується за рахунок легальної діяльності, при здійсненні якої використовуються прогалини в законодавстві. Яскравим прикладом такої діяльності в Україні є спотворення цін експорту та імпорту з використанням інструментів трансфертного ціноутворення – за відсутності чітких норм та правил трансфертного ціноутворення, таке спотворення часто не є прямим порушенням законодавства, проте здійснюється з наміром зменшити базу оподаткування та вивести кошти поза межі вітчизняної економіки.

Дещо вужче прихований відплив капіталу визначається Міністерством економічного розвитку та торгівлі України (Мінекономрозвитку), проте це визначення чітко відображає методологію оцінки обсягів прихованого відпливу капіталу з України, яку Мінекономрозвитку здійснює щоквартально¹⁵. Згідно з цим визначенням, прихований відплив фінансових ресурсів з України – це переміщення через державний митний кордон України коштів і цінностей як необлікованої частини легального експорту (імпорту) товарів, послуг і фінансових активів, що здійснюється на основі реалізації різноманітних схем спотворення реальних цін та інших умов договорів (контрактів), а також укладання угод, заздалегідь орієнтованих на невиконання.

---

⁹ Багров Н. М. Вывоз и бегство капитала из России / Н. М. Багров // Изв. С.-Петерб. ун-та экономики и финансов. – 2001. – № 4. – С. 5-16.

¹⁰ Фітуни Л. Теневой оборот и бегство капитала / Л. Фітуни. – М.: Вост. лит., 2003.

¹¹ Тушканов И. М. Развитие взглядов на вывоз капитала и современная характеристика этого процесса / И. М. Тушканов // Экономические науки. – 2007. – № 4. – С. 150-155.

¹² Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика / І. Мазур. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006.

¹³ Аржевітін С. Відплив капіталу з України: причини та шляхи подолання / С. Аржевітін // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 1. – С. 3-7.

¹⁴ Дубровіна О. О. Непродуктивный відплив (вивезення) фінансових ресурсів за межі України як загроза її економічній безпеці / О. О. Дубровіна // Науково-технічна інформація. – 2009. – № 2. – С. 33-37.

¹⁵ Міністерство економічного розвитку та торгівлі. Комплексна оцінка обсягів непродуктивного відпливу (вивезення) фінансових ресурсів за межі України: Тенденції непродуктивного відпливу фінансових ресурсів за межі України за 9 місяців 2011 року.

Для цілей цього дослідження **прихований відплив капіталу доцільно визначати як рух активів за межі національної економіки з метою уникнення виконання діючих у країні правових норм.** Згідно з таким підходом, прихований відплив капіталу пов'язується з впливом чинників, які не пов'язані з досягненням економічного ефекту у межах існуючого у країні законодавчого поля. Зокрема, ефекти прихованого виведення капіталу можуть полягати у мінімізації податкових зобов'язань, ухиленні від регуляторних процедур або нормативів. У такому випадку економічний ефект досягається за рахунок переміщення капіталів у інше законодавче середовище, яке передбачає більш лояльні та гнучкі умови. **За нашим підходом прихований відплив капіталу не є наслідком порушення діючого законодавства, а виникає в результаті формування штучних транзакцій та схем, які дозволяють уникнути дотримання існуючих законодавчих норм у законний спосіб.**

Ми відрізняємо прихований відплив капіталу від легального, базуючись на різній природі цих процесів. Легальний відплив капіталу ми пов'язуємо з досягненням економічного ефекту у межах законодавчого поля країни, у який цей капітал створюється. На відміну від нього, **прихований відплив є наслідком створення штучних схем та транзакцій, які дозволяють уникнути виконання встановлених в країні правових норм шляхом переміщення такого капіталу до іншої економічної території.** На відміну від легального відпливу капіталу, який відбувається під впливом ринкових чинників та пов'язаний з пошуком сприятливого бізнес-середовища або диверсифікацією активів при дотриманні діючого законодавства, прихований відплив капіталу відбувається під впливом неринкових чинників.

Різниця між прихованим та нелегальним відпливом капіталу у межах нашого дослідження полягає у способах виведення капіталу. У випадку прихованого відпливу капіталу, схеми та транзакції, які дозволяють переміщувати капітали до інших економічних територій, здійснюються у законний спосіб. На відміну від цього, нелегальний відплив капіталу передбачає здійснення транзакцій з порушенням діючих норм та правил.

Слід відмітити, що цілком ідентичні схеми переміщення капіталів у різних країнах можна віднести до різних категорій виведення капіталу. Наприклад, виведення прибутків з використанням технік трансфертного ціноутворення з України часто не пов'язане з прямими порушеннями законодавства, оскільки правові норми, спрямовані на протидію зловживанням у цій сфері, в Україні є рамковими та недостатньо чіткими. Проте використання таких технік у країнах, які запровадили та постійно удосконалюють норми щодо оподаткування зовнішньоекономічних операцій між пов'язаними особами та законодавство про контрольовані іноземні компанії (корпорації), відноситиметься до категорії нелегального виведення капіталу. Відповідно, використання таких технік в Україні здійснюється майже безперешкодно, а у розвинутих країнах – призводить до певних санкцій.

1.2. Чинники та наслідки прихованого відпливу капіталу з України

Оскільки за нашим визначенням прихований відплив капіталу передбачає переміщення активів за межі національної економіки з метою уникнення виконання діючих норм та процедур, його чинники слід пов'язувати з виведенням капіталу у інше законодавче поле. Переведення капіталу з однієї економічної території до іншої дозволяє фактичному власнику активів здійснити у законний спосіб окремі дії, які у межах першої визнаються порушенням законодавства. Зокрема, чинники прихованого відпливу капіталу пов'язані з прагненням суб'єктів господарювання максимізувати прибутковість бізнесу та оптимізувати ефективність розміщення власних ресурсів. Податки та витрати, пов'язані з дотриманням окремих регуляторних процедур, зменшують віддачу від інвестицій та терміни їх окупності, тому з метою мінімізації цих витрат бізнес переводить капітали у законодавче поле, яке дозволяє у законний спосіб уникнути цих витрат.

Виходячи з цього, до чинників прихованого відпливу капіталу з України слід віднести:

1. Недобросовісну податкову конкуренцію між країнами за фінансові ресурси, яка полягає у встановленні окремими країнами податкових режимів, сприятливих для побудови штучних схем мінімізації оподаткування.

Території, які часто звать «податковими гаванями» (tax haven), встановлюють сприятливі для здійснення окремих бізнес-процесів режими, забезпечуючи високий рівень конфіденційності, лояльні регуляторні процедури або їх відсутність, низькі або нульові податкові ставки. В результаті, компанії та корпорації переводять такі бізнес-процеси у «податкові гавані» з країн, де безпосередньо розташовані виробничі потужності та здійснюється виробництво. При цьому, зловживаючи інструментами трансфертного ціноутворення, суб'єкти господарювання акумулюють значну частину доданої вартості на цих бізнес-процесах, що дозволяє нагромаджувати в «податкових гаванях» великі обсяги фінансових ресурсів та розвивати сектори, які обслуговують таку діяльність. Завдяки цьому «податкові гавані» сформувалися як впливові та потужні фінансові центри, які, за оцінками МВФ, акумулювали близько 18 трлн дол., що дорівнює третині світового ВВП.

2. Міжнародне структурування бізнес-процесів, яке полягає у переведенні окремих бізнес-процесів в інші країни, з локалізацією на них прибутків.

Техніки міжнародного структурування бізнес-процесів використовуються для мінімізації податкових зобов'язань як юридичних, так і фізичних осіб. Використання транснаціональними корпораціями (ТНК) та промислово-фінансовими групами (ПФГ) технік міжнародного структурування бізнес-процесів дозволяє їм зменшувати їх зобов'язання за податком на прибуток. Користуючись перевагами режимів здійснення підприємницької діяльності у різних країнах, компанії та корпорації розміщують бізнес-процеси у країнах з найбільш сприятливими для кожної з них умовами. З метою мінімізації податкових зобов'язань суб'єкти господарювання штучно перерозподіляють доходи та витрати між бізнес-процесами у різних країнах. Розміщуючи бізнес процеси з виробництва товарів або послуг у країнах з більш дешевими ресурсами, додану вартість, створену в результаті цих бізнес-процесів, компанії штучно акумулюють на бізнес-процесах, пов'язаних з управлінням та розміщують їх на територіях з низьким або нульовим рівнем оподаткування.

Створення компаній у «податкових гаванях» дозволяє резидентам України штучно зменшувати їхні пасивні доходи. Користуючись гнучкими регуляторними процедурами щодо нарахування та розподілу дивідендів в умовах низьких або нульових податкових ставок та лояльними правилами формування бази оподаткування, ці компанії акумулюють прибутки та використовують їх на користь власника. Власник користується коштами, акумульованими на таких компаніях, як особистими доходами, хоча формально ці кошти не були нараховані йому у вигляді дивідендів, не увійшли до складу його доходів та не були враховані при оподаткуванні. В результаті використання таких технік юридичні особи мінімізують свої зобов'язання за податком на прибуток, а фізичні особи – за податком з доходів фізичних осіб.

3. Низьку якість бізнес-клімату в Україні, яка формує несприятливі умови для залучення інвестицій та ведення бізнесу, внаслідок чого інвестори надають перевагу розміщенню коштів у сприятливішому бізнес-середовищі.

Низька здатність економіки абсорбувати інвестиції, нестабільна законодавча база, політична невизначеність, недовіра до дій влади, нестабільна макроекономічна ситуація, негативні очікування щодо розвитку вітчизняної економіки, недостатній рівень розвитку інфраструктури фінансових ринків формують умови, за яких розміщення капіталів в Україні стає недоцільним або економічно небезпечним.

4. Глобалізацію фінансових систем, розвиток міжнародних банківських мереж, електронних торговельних систем, мереж здійснення операцій з нерухомим майном, які в умовах швидкого розвитку засобів комунікацій нівелюють географічні обмеження та дозволяють суб'єктам господарювання швидко приймати та реалізовувати рішення щодо переміщення фінансових ресурсів.

Фінансові ресурси в умовах глобалізації здобули високу мобільність та здатність швидко переміщуватися з однієї країни в іншу, де для них створенні сприятливіші умови. Це дозволяє легко будувати складні схеми фінансових потоків з метою мінімізації оподаткування, ускладнює відстеження правоохоронними органами руху активів та їх походження. Тому, поряд із численними набутками глобалізації, її негативними наслідками стали відкриття нових шляхів мінімізації або уникнення сплати податків та зменшення прозорості руху великих обсягів фінансових ресурсів.

5. Прогалини у законодавстві, яке регулює сферу оподаткування, зовнішньоекономічну діяльність, фінансові ринки, через які схеми прихованого відпливу капіталу з України залишаються цілком легальним способом зменшення податкових зобов'язань, ухилення від виконання регуляторних процедур тощо.

На відміну від країн ОЕСР, а також багатьох країн, що розвиваються, законодавством України не регулюються важливі аспекти господарської діяльності, які дозволяють формувати канали виведення коштів за межі національної економіки. Наприклад, національне податкове законодавство не передбачає оподаткування контрольованих іноземних компаній, містить лише окремі елементи щодо регулювання трансфертного ціноутворення, окремі договори про уникнення подвійного оподаткування підписані на не вигідних для України умовах тощо.

Глобалізація фінансових систем та ліберальні умови міжнародного руху капіталів забезпечують інструментарій для розміщення національних капіталів поза межами економіки України, що розширює можливості вітчизняних суб'єктів господарювання щодо побудови ефективної корпоративної стратегії, диверсифікації інвестиційного портфелю або оптимізації процесів логістики. Проте такий інструментарій часто використовується для оптимізації або ухилення від оподаткування, приховування злочинно набутих доходів, виведення коштів з-під контролю держави.

Форми, процес адміністрування та рівні ставок оподаткування встановлюються в кожній державі виходячи із національних особливостей, економічних та соціальних потреб держави та суспільства. Крім традиційних функцій податкової системи, зокрема, накопичення коштів державного та місцевих бюджетів з метою їх подальшого перерозподілу задля вирішення соціальних та економічних проблем, в процесі зростаючої світової глобалізації та вільного переміщення значних обсягів капіталів через кордони, податкова система почала виконувати ще одну функцію – залучення іноземних інвестицій шляхом створення сприятливих податкових умов.

Через зменшення ролі неподаткових та нетарифних бар'єрів у міжнародній торгівлі та інвестиціях податкові системи країн разом з регуляторною політикою, політикою захисту іноземних інвестицій та забезпеченням таємниці почали відігравати одну із ключових ролей у процесі залучення іноземних капіталів до країн. Поряд із природними ресурсами, технологічним розвитком, інтелектуальним потенціалом, одним із засобів конкуренції за залучення капіталів в процесі глобалізації стали сприятливі умови для нагромадження та збереження капіталів.

Використовуючи інструменти недобросовісної податкової конкуренції, «податкові гавані» встановлюють сприятливі режими для здійснення окремих видів діяльності, забезпечуючи високий рівень конфіденційності, лояльні регуляторні процедури або їх відсутність, низькі або нульові податкові ставки, є інструментами конкуренції між країнами за фінансові ресурси. В результаті, компанії та корпорації переводять окремі бізнес-процеси у «податкові гавані» з країн, де безпосередньо розташовані виробничі потужності та здійснюється виробництво. При цьому, зловживаючи інструментами трансфертного ціноутворення, суб'єкти господарювання акумулюють значну частину доданої вартості на цих бізнес-процесах, що дозволяє «податковим гаваням» нагромаджувати великі обсяги фінансових ресурсів та розвивати сектори, які обслуговують таку діяльність.

З метою мінімізації податкових зобов'язань суб'єкти господарювання штучно виводять окремі бізнес процеси у «податкові гавані», що дозволяє таким компаніям штучно зменшувати прибутки, які підлягають оподаткуванню в Україні. Масове використання таких схем негативно

позначається на обсягах бюджетних надходжень, призводить до масштабного відпливу капіталів за межі національної економіки та їх нагромадження на інших економічних територіях.

Серед **основних наслідків прихованого виведення капіталів з України** слід виділити:

1. Спотворення фінансових та інвестиційних потоків.

Інвестиційні потоки в Україну, крім свого традиційного призначення, часто є ланкою схем прихованого виведення капіталу. Показовим прикладом цього є великі обсяги інвестицій з Кіпру, які складають понад 25 % від загального обсягу прямих інвестицій в Україну. Загальновідомо, що Кіпр, завдяки його неофшорному статусу у законодавстві України, сприятливим умовам оподаткування та забезпеченню конфіденційності інформації, є популярною територією для формування схем оптимізації оподаткування та виведення капіталів. Режими здійснення підприємницької діяльності на Кіпрі сприяють створенню різноманітних каналів виведення коштів з національної економіки до цієї території. Відповідно, значній частці інвестиційних потоків з Кіпру не притаманні традиційні риси прямих іноземних інвестицій, зокрема трансферу технологій та кращої практики ведення бізнесу в Україні. Такі потоки, навпаки, призводять до консервації існуючих форм ведення бізнесу та практик мінімізації оподаткування. Значна частка інвестицій з Кіпру є лише однією з ланок виведення активів, які фізично знаходяться в Україні, з-під контролю держави, каналом отримання відсотків та дивідендів.

2. Порушення цілісності та справедливості податкової системи.

В результаті використання суб'єктами господарювання технік прихованого виведення капіталів для мінімізації податкових зобов'язань створюються умови для диференціації фактичного рівня оподаткування різними платниками податків. Відповідно, спотворюються механізми конкуренції в країні, зменшується роль традиційних чинників конкурентоспроможності, які сприяють технологічно-іноваційному розвитку галузей національної економіки, значущою конкурентною перевагою стають навички використання технік виведення коштів з-під оподаткування.

3. Уразливість національної фінансової системи.

Поширеність схем прихованого виведення капіталів, доступність та легкість використання каналів виведення коштів негативно позначаються на стійкості фінансової системи України. Кошти, які виводяться у інші економічні території, а потім повертаються у вигляді портфельних інвестицій або позик у національну економіку, стають ресурсом, який суб'єкти господарювання можуть легко вилучати із національної економіки, що є особливо небезпечним у періоди кризових явищ.

4. Перенесення податкового навантаження на менш «мобільні» податкові бази, такі як праця, власність, споживання.

Виведення прибутків за межі національної економіки призводить до звуження бази оподаткування та, відповідно, спричинює необхідність перерозподілу податкового навантаження. Таким чином, з метою забезпечення надходжень до бюджету податкове навантаження поступово переноситься з бізнесу на населення України.

5. Збільшення адміністративних витрат податкових органів.

Перекриття каналів та схем прихованого виведення капіталів пов'язане з необхідністю залучення кваліфікованих фахівців, необхідністю співпраці з міжнародними експертами та податковими органами інших країн. Все це потребує значних матеріальних та людських ресурсів, технічного та фінансового забезпечення.

Таким чином, запобігання та протидія прихованому відпливу фінансових ресурсів з країни є передумовою забезпечення керованості економіки, її фінансової стійкості, підвищення конкурентоспроможності та зміцнення економічної безпеки. З метою руйнування каналів прихованого виведення капіталів та створення механізмів, які роблять ці канали небезпечними та коштовними, в Україні повинні бути створені відповідні законодавчі умови та ліквідовані прогалини у законодавстві.

1.3. Канали прихованого виведення капіталів з України

Відмінність податкових систем, режимів оподаткування та регуляторних режимів створює умови, за яких економічні ефекти можуть досягатися за рахунок розміщення бізнес-процесів на різних економічних територіях та перерозподілу між ними прибутків. Користуючись перевагами різних податкових режимів, компанії розміщують бізнес-процеси, які складають єдиний виробничий цикл, на найбільш сприятливих для кожного з них територіях. Більшість крупних корпорацій та ПФГ, які здійснюють виробництво товарів та послуг в Україні, виводять та нагромаджують значну частку прибутків поза її межами користуючись перевагами режимів оподаткування «податкових гаваней». Такими умовами можуть бути:

- розміри ставок податків, податкові пільги;
- принципи визначення бази оподаткування;
- гнучкі вимоги щодо резервів у фінансовій діяльності, зокрема банківській та страховій;
- жорсткі умови забезпечення банківської таємниці;
- гнучкі вимоги щодо ведення документації та звітування компаній;
- можливість призначення номінальних директорів.

Серед **основних каналів прихованого виведення капіталів** слід виділити наступні¹⁶:

1. *Маніпуляції цінами у зовнішньоекономічних операціях.*

Одним із каналів виведення прибутків компаній у низькоподаткові або безподаткові території є використання посередників, зареєстрованих на цих територіях, при здійсненні імпортно-експортних операцій. Штучно встановлюючи мінімально можливу ціну експорту товарів з України, вони продаються контрольованому посереднику, зареєстрованому у низько податковій або безподатковій юрисдикції, а потім перепродаються споживачу за реальною ціною. В результаті, різниця у вартості виводиться з-під оподаткування в Україні та нагромаджується у низькоподатковій юрисдикції, що призводить до звуження бази оподаткування за податком на прибуток в Україні. Подібні схеми використовуються при імпорті (з завищенням вартості товару), а також формуються у різних модифікаціях, у тому числі, з використанням давальницьких договорів.

2. *Переміщення прав власності на нематеріальні активи у інші країни.*

Переведення прав інтелектуальної власності у іншу країну або реєстрація в ній таких прав з наступним підписанням ліцензійної угоди з українською компанією, які отримує права користування цим нематеріальним активом, дозволяє виводити кошти за межі країни у вигляді роялті. Через цей канал українські компанії сплачують іноземному власнику нематеріальних активів кошти за комерційне користування правами інтелектуальної власності, зокрема, патентами, ліцензіями, товарними знаками тощо. У разі, якщо цей власник розташований у країні, з якої Україна підписала договір про уникнення подвійного оподаткування та ця країна не включена до переліку офшорних зон КМУ, ці кошти виводяться з-під оподаткування в Україні.

3. *Міжнародний лізинг.*

Лізингові договори використовуються з метою створення каналів виведення коштів у вигляді лізингових платежів. Для цього контрольована іноземна компанія купує та передає у лізинг українській компанії обладнання, а українська компанія приймає це обладнання та потім протягом встановленого періоду сплачує лізингові платежі. Поряд із виведенням коштів з України, компанія отримує можливість звузити базу оподаткування податком на прибуток, оскільки лізингові платежі включаються до її витрат.

4. *Агентські угоди.*

Цей інструмент полягає у переведенні окремих бізнес-процесів української компанії на комісійну основу та підписанні відповідного агентського договору з контрольованою

---

¹⁶ При узагальненні підходів до формування схем прихованого виведення коштів використано матеріали електронних ресурсів: <http://www.fbs-offshore.com/category/sxemy/>; <http://offshore.taxconsulting-uk.com/offshornye-shemy.php>

іноземною компанією. Діяльність вітчизняної компанії умовно підрозділяється на витратну (виробничу) та доходну (торгівельну) складові, обидві з яких фактично здійснюються в Україні, проте формально друга здійснюється нерезидентом на комісійній основі. На підставі такого договору українська компанія повинна сплачувати іноземному партнеру комісійну винагороду, яка є типовим прикладом прихованого відпливу капіталу з країни. Такі інструменти поширені та використовуються у будівництві, транспорті, торгівлі цінними паперами тощо.

5. Позики.

При отриманні українськими компаніями від контрольованих іноземних компаній позик, сплата відсотків за користування цими коштами може стати зручним для вітчизняних суб'єктів господарювання каналом прихованого виведення капіталів з країни. Якщо іноземна компанія розташована у країні, з якою Україна підписала угоду про уникнення подвійного оподаткування та ця країна не міститься у переліку офшорних зон КМУ, відсотки за користування такою позикою відносяться до витрат української компанії, що, відповідно, дозволяє мінімізувати зобов'язання за податком на прибуток.

б. Інтернет-торгівля.

Реєстрація Інтернет-магазинів у країнах з низьким або нульовим рівнем оподаткування, відкриття рахунків у цих країнах з можливістю використання електронних платіжних систем та розміщення у такій країні серверу дозволяє швидко виводити кошти з України. При цьому, така організація бізнесу значно ускладнює контроль грошових та торговельних потоків компанії з боку правоохоронних органів.

Таким чином, існуючі інструменти забезпечують можливості створення каналів виведення коштів з національної економіки та є достатньо гнучкими та універсальними для компаній різних видів діяльності. Перекрити такі канали чи заборонити використання таких засобів майже неможливо, оскільки вони є цілком легальними та використовують не заборонені законодавством форми та інструменти ведення бізнесу. Проте, держава може зробити їх економічно недоцільним або такими, що супроводжуються додатковими транзакційними витратами.

2. НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ПРИХОВАНОМУ ВИВЕДЕННЮ КАПІТАЛІВ З УКРАЇНИ

2.1. Пріоритети протидії прихованому виведенню капіталів з України

Основні принципи протидії та запобігання прихованому відпливу капіталу з національної економіки полягають у формуванні умов, за яких штучні схеми виведення капіталу стають економічно не вигідними або ризикованими. З одного боку, створення таких умов передбачає поліпшення бізнес-клімату в країні, що стимулюватиме інвестування у національну економіку та сприятиме нагромадженню вітчизняних капіталів в Україні. З іншого боку, за таких умов класичні інструменти прихованого виведення капіталу з України через низькоподаткові території мають втратити свою доцільність. Застосування технік штучного міжнародного структурування бізнес-процесів, маніпулювання цінами, фіктивні послуги, операції з цінними паперами та страхування мають стати для вітчизняних суб'єктів господарювання надто коштовними або ризикованими. Витрати, пов'язані з використанням таких інструментів, мають бути співставними з податками, які б суб'єкт господарювання мав сплатити у разі, якби здійснював свою діяльність у законний спосіб без створення штучних схем мінімізації оподаткування.

Досвід розвинутих країн свідчить, що сприятливий бізнес-клімат є необхідною, але не достатньою умовою для стримування прихованого виведення капіталів з країн. Оскільки податки завжди залишаються для бізнесу небажаним тягарем, зменшуючи віддачу від інвестицій та збільшуючи терміни їх окупності, навіть сприятливий податковий клімат не може запобігти використанню бізнесом інструментів мінімізації його податкових зобов'язань. В умовах існування різноманітних режимів недобросовісної податкової конкуренції, значний економічний ефект розміщення прибутків у «податкових гаванях» є одним із вирішальних мотивів для бізнесу щодо формування та використання схем, які дозволяють виводити прибутки на такі території. Тому створення бар'єрів для прихованого виведення капіталів є актуальним завданням навіть для країн зі сприятливими умовами ведення бізнесу та високою якістю бізнес клімату.

Недостатня скоординованість дій національних урядів та неспроможність міжнародних організацій створити дієву систему протидії впливу недобросовісних податкових режимів на міжнародний рух капіталів посилюється наявністю впливових зацікавлених сторін, які формують попит на такі режими. За такої ситуації набуває важливості роль національних урядів у протидії використанню недобросовісних податкових режимів резидентами країн. Створення захисних бар'єрів для капіталів, які виводяться з країн з метою акумуляції їх у «податкових гаванях» є передумовою ефективного функціонування національних податкових систем та розвитку фінансового потенціалу країн.

Бар'єри для прихованого виведення капіталів мають забезпечувати умови, за яких нівелюється економічний ефект переведення прибутку з економік, де безпосередньо здійснюється виробництво товарів та послуг, до «податкових гаваней». Заходи, які з цією метою вживають країни ОЕСР, головним чином, передбачають створення умов, за яких таке переведення не дозволяє зменшувати податкове навантаження. Такі заходи формують у національних економіках еквівалентні умови для суб'єктів господарювання, які розміщують повний цикл бізнес-процесів, а, відповідно, і прибутки, у межах національної економіки, та для суб'єктів господарювання, які окремі бізнес-процеси та прибутки штучно переводять у «податкові гавані». Таким чином, легальне переведення прибутків у «податкові гавані» супроводжується додатковими платежами до бюджету та витратами, а нелегальне – ризиками притягнення до відповідальності. В Україні зазначені бар'єри майже відсутні, що дозволяє виводити з країни прибутки майже без перешкод.

Узагальнюючи рекомендації міжнародних організацій та кращу практику національних урядів, серед **основних напрямків протидії прихованому відпливу капіталу** слід виділити:

1. Запровадження процедур регулювання контрольованих іноземних корпорацій (КІК).

Згідно з зазначеними процедурами, такими визнаються компанії-нерезиденти, якими прямо або опосередковано володіють фізичні або юридичні особи-резиденти країни. Доходи чи їх окремі види, які отримують КІК, зараховуються до доходів їх власників-резидентів країни та, відповідно, залучаються до оподаткування. Ці правила дозволяють протидіяти міграції капіталів між компаніями, які фактично належать одному власнику або групі власників у різних країнах, яка не має економічної доцільності іншої, ніж мінімізація оподаткування.

2. Запровадження правил оподаткування іноземних взаємних фондів.

Аналогічно правилам оподаткування КІК, до складу доходів учасників іноземних взаємних фондів, які є резидентами країни, залучаються доходи цих фондів та, відповідно, ці доходи враховуються при обчисленні податкових зобов'язань резидентів.

3. Обмеження при наданні податкових пільг капіталом, які походять від використання недобросовісних податкових режимів.

Такі заходи зазвичай реалізуються через складання переліків юрисдикцій, які використовують засоби недобросовісної податкової конкуренції та не співпрацюють з національними податковими органами. При встановленні окремих пільгових режимів оподаткування такі режими не поширюються на резидентів зазначених юрисдикцій або на капітали, джерелом яких є ці юрисдикції.

4. Звітування резидентів щодо їх активів та діяльності за межами країни.

Облік інформації щодо активів та діяльності резидентів за кордоном дозволяє забезпечити адміністрування податків, база оподаткування за якими формується внаслідок діяльності резидентів поза межами національних економік.

5. Запровадження правил трансфертного ціноутворення.

Такі правила спрямовані на протидію маніпулюванням цінами на товари та послуги у транзакціях, які здійснюються між пов'язаними особами резидентами різних країн. Оскільки пов'язані особи можуть встановлювати ціни на продукцію, базуючись на неринкових принципах, що дозволяє їм виводити прибутки із однієї країни в іншу та економити на податках, національні уряди встановлюють правила ціноутворення, які базуються на принципі «вितягнутої руки».

Принцип «вितягнутої руки», що практикується в ОЕСР, полягає у наступному: якщо умови здійснення комерційних або фінансових операцій між пов'язаними особами, відрізняються від умов здійснення таких операцій, у разі, якби вони здійснювалися між непов'язаними особами, тоді прибуток, який в результаті таких операцій міг би виникнути, але не виникнув, має бути оподаткований.

Ціни, які визначені згідно з цим принципом, компанії мають використовувати для цілей оподаткування.

6. Забезпечення доступу до банківської інформації для цілей оподаткування.

З метою забезпечення контролю за фінансовими потоками банки та інші фінансові установи мають забезпечити безперешкодний доступ податкових органів до інформації про фінансові операції клієнтів.

7. Обмін податковою інформацією та взаємна допомога країн з податкових та кримінальних питань.

Інструментами обміну інформацією є двосторонні конвенції про уникнення подвійного оподаткування стосовно податків на дохід та капітал, типова Угода ОЕСР про обмін інформацією з податкових питань, Конвенція Ради Європи та ОЕСР про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах, Конвенція про взаємну допомогу між північними країнами, міжнародні угоди про допомогу в судових справах, конвенція про взаємну допомогу з кримінальних питань тощо.

8. Протидія легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом.

Відповідно до рекомендацій ФАТФ, основними складовими системи протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, є встановлення ризиків і розробки політики та координації дій на національному рівні; переслідування відмивання коштів, застосування

запобіжних заходів для фінансового сектора, підвищення прозорості та доступності інформації щодо бенефіціарної власності юридичних осіб та угод; сприяння міжнародному співробітництву.

9. Створення ефективної системи повернення активів.

З метою побудови дієвої системи повернення коштів, незаконно виведених з країни, мають бути створені інструменти відстеження незаконно набутих активів, їх заморожування, вилучення та конфіскації. Така система має базуватися на формуванні відповідних правових, слідчих та судових механізмів для усунення перешкод для повернення незаконно привласненого майна та протидії створенню «безпечних зон» для осіб, що скоїли злочини.

Враховуючи великі масштаби та складність процесів прихованого відпливу капіталів з України, підходи до подолання цього явища мають бути системними та враховувати природу, особливості походження, інструменти та канали виведення фінансових ресурсів. Механізми протидії прихованому відпливу капіталу мають забезпечити формування середовища, яке створює бар'єри виведення капіталів з країни вже на етапі їх походження. Створення механізмів, які

- нівелюють економічні ефекти нагромадження капіталів, сформованих в результаті господарської діяльності в Україні, на інших економічних територіях,
- не дозволяють резидентам України спотворювати або приховувати інформацію про їхні активи та діяльність у інших країнах,

зумовлюватиме недоцільність прихованого виведення капіталів за межі національної економіки. Формування умов, які сприятимуть збільшенню транзакційних витрат, пов'язаних з використанням каналів прихованого виведення капіталів, стримуватиме такі процеси на етапі їх планування та реалізації. Забезпечення ефективних механізмів контролю дозволить державі компенсувати втрати від прихованого виведення капіталів та їх повернення.

Система протидії прихованому відпливу капіталів з України повинна забезпечувати еквівалентні умови нагромадження капіталів, сформованих в результаті господарської діяльності на території України, у національній економіці та за її межами. За існуючих умов податкової конкуренції між країнами, Україна як держава, яка повинна виконувати свої соціальні зобов'язання та здійснювати коштовні реформи економічної та соціальної сфери, не може собі дозволити знижувати податки до рівня, який буде еквівалентним рівню оподаткування у «податкових гаванях». Тому Україна має запровадити систему загороджувальних механізмів, які формують умови, за яких приховане виведення капіталу призводить до таких самих податкових наслідків, як їх нагромадження в Україні, а діяльність резидентів України за кордоном залишається прозорою для вітчизняних податкових органів.

Окрім механізми протидії прихованому відпливу капіталу з України передбачено у межах існуючої нормативно правової бази:

1. Передбачено обов'язок резидентів України щодо отримання індивідуальної ліцензії НБУ для відкриття рахунків за кордоном, отримання кредиту від нерезидента, придбання нерухомого майна за кордоном тощо. Встановлено обов'язок резидентів України щодо звітування про рух грошових коштів на рахунках, які відкриті за кордоном. Проте, незважаючи на достатньо жорсткі санкції за порушення таких норм, на практиці їх легко уникають через здійснення цих операцій опосередковано з використанням юридичної особи. Створивши юридичну особу на іншій економічній території, її власник може здійснювати такі операції не отримуючи відповідні ліцензії та не надаючи звіти.

2. Запроваджено механізми протидії штучному завищенню витрат вітчизняних платників податків через використання схем мінімізації податкових зобов'язань з використанням офшорних компаній. Вартість послуг, які придбають у компаній з офшорним статусом та відсотки за користування грошовими коштами, які надають компанії з офшорним статусом, не включаються до складу витрат резидентів України, а вартість придбання товарів через посередників, які мають офшорний статус, включається до складу витрат в обсязі 85 %. Проте, оскільки крім офшорних компаній у схемах мінімізації оподаткування використовуються компанії, зареєстровані на інших низькоподаткових територіях, зазначені обмеження не забезпечують ефективну протидію використанню таких схем.

3. Встановлено правила визначення звичайних цін, які спрямовані на протидію маніпулюванню цінами з метою мінімізації оподаткування. Проте через відсутність дієвих механізмів контролю та адміністрування зазначених положень компанії активно використовують техніки трансфертного ціноутворення для виведення прибутків з України.

4. Запроваджено систему протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. Проте існуюче законодавство у цій сфері потребує вдосконалення та приведення його у відповідність до рекомендацій ФАТФ, прийнятих у 2012 році.

5. Формується система інформаційної взаємодії між Україною та її торговельними партнерами, Україною підписано понад 60 угод про обмін інформацією з податкових питань. Між тим, ефективність запобігання зловживанням під час здійснення міжнародних транзакцій залишається низькою через відсутність відповідних угод між Україною та «податковими гаванями».

Зазначені положення забезпечують вирішення локальних питань для подолання окремих проявів прихованого виведення капіталів, проте не дозволяють комплексно підійти до вирішення цієї проблеми. Заходи, які протягом останніх десятиріч успішно реалізують розвинуті країни, Україна запроваджує фрагментарно та повільно. Як наслідок, виведення капіталів за межі національної економіки з використанням технік трансфертного ціноутворення та міжнародного структурування бізнес-процесів вітчизняним бізнесом здійснюється цілком легально та дозволяє отримати значний економічний ефект. Подальша пасивність законодавців та уряду у напрямку протидії прихованому виведенню капіталів створюватиме умови для постійного виснаження національного фінансового потенціалу, звуження бази оподаткування, перенесення податкового навантаження на населення та бізнес, який нагромаджує активи в Україні, нестабільності національної фінансової системи. Тому запровадження механізмів протидії прихованому відпливу капіталів з країни є одним із першочергових завдань законодавчої та виконавчої влади в Україні.

Виходячи із практики використання технік прихованого виведення капіталу з України, кращої практики подолання цього явища та рекомендацій міжнародних організацій, пріоритетами протидії прихованому відпливу капіталів з України мають стати:

- формування нормативно-правової бази та запровадження правил оподаткування контрольованих іноземних корпорацій (КІК);
- запровадження дієвої системи регулювання трансфертного ціноутворення;
- вдосконалення процедур оподаткування транзакцій, які здійснюються з «податковими гаванями»;
- вдосконалення законодавства у сфері протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом;
- створення системи повернення незаконно набутих активів.

2.2. Оподаткування контрольованих іноземних корпорацій

Ефективним інструментом протидії прихованому відпливу капіталу та мінімізації оподаткування з використанням технік міжнародного структурування бізнес-процесів є оподаткування контрольованих іноземних корпорацій (КІК). Сутність режиму КІК полягає у зарахуванні доходів іноземних компаній, які контролюються фізичними або юридичними особами-резидентами, у дохід цих резидентів для цілей оподаткування. Це призводить до втрати економічного сенсу у використанні компаній, які зареєстровані у «податкових гаванях» для мінімізації оподаткування та акумуляції доходів. Регулювання КІК робить не вигідним для резидентів країни декомпозицію бізнес-процесів, їх розміщення у інших країнах та штучний перерозподіл доходів між країнами.

Правила регулювання та оподаткування КІК є невід'ємною складовою податкового законодавства майже усіх країн ОЕСР. Так, наприклад, у США положення щодо регулювання КІК були запроваджені у 1962 р. Необхідність запровадження правил регулювання КІК для протидії руйнівним наслідкам недобросовісної податкової конкуренції була доведена ОЕСР за

результатами досліджень недобросовісних податкових режимів та узагальнення досвіду країн щодо протидії використанню таких режимів для штучної мінімізації податкових зобов'язань¹⁷. В Україні правові норми щодо регулювання КІК відсутні, а відповідно, для резидентів України використання КІК залишається легальним засобом мінімізації податкових зобов'язань та виведення капіталів поза межі національної економіки.

Хоча концепції регулювання КІК у різних країнах є дещо схожими, уніфіковані підходи або стандарти процедур і правил обліку та оподаткування КІК на міжнародному рівні поки що не створені. При наявності певних особливостей щодо визначення КІК у різних країнах, а також режимів їх регулювання, основні принципи регулювання КІК є схожими у більшості країн. Вони спрямовані на

- запобігання виведенню прибутків із національної економіки до країн з низькоподатковими режимами;
- протидію штучному звуженню бази оподаткування за податками на прибуток та доходи юридичними та фізичними особами;
- запобігання порушенням національних податкових законодавств та податковій дискримінації;
- створення умов, за якими КІК оподатковуються на таких самих умовах, які застосовуються до іноземних філій або представництв національних компаній;
- протидію виведенню активів поза межі національних економік.

З метою побудови дієвої системи регулювання КІК та залучення активів цих суб'єктів господарювання до національного фінансового потенціалу необхідно сформулювати підходи до вирішення у контексті вітчизняного податкового законодавства наступних питань:

- визначення поняття та формування критеріїв ідентифікації контрольованої іноземної корпорації для цілей оподаткування;
- визначення видів податків, які мають сплачувати КІК в Україні, та принципів визначення об'єктів оподаткування для КІК;
- забезпечення податкового обліку та звітності КІК;
- організація контролю додержання вітчизняного податкового законодавства з боку КІК.

Визначення поняття КІК у контексті вітчизняного податкового законодавства має виходити із практики застосування підприємств, які створюються на низькоподаткових територіях для мінімізації податкових зобов'язань в Україні. Акумуляуючи прибутки, КІК не здійснюють їх розподіл у вигляді дивідендів, що дозволяє власникам не враховувати ці суми при обчисленні податкових зобов'язань. Проте вільно розпоряджатися цими коштами власник КІК може лише у випадку, коли він здійснює контроль над такою компанією та може справляти вплив на її діяльність. Тому при визначенні КІК необхідно враховувати, що норми та правила оподаткування доходів від діяльності КІК необхідно поширювати на іноземні компанії, на які резиденти України можуть справляти вплив.

У світовій практиці КІК ідентифікують, базуючись на поняттях прямого, опосередкованого та конструктивного володіння компанією-нерезидентом або часткою корпоративних прав на неї. Відповідно до законодавства про КІК, особа визнається опосередкованим власником іноземної компанії, якщо вона володіє нею через інші іноземні компанії. У разі, якщо іноземною компанією володіють пов'язані з резидентом особи або структури, резидент визнається конструктивним власником такої компанії. Виходячи із зазначених форм володіння іноземною компанією, компанія-нерезидент визнається КІК, якщо резидент володіє (прямо, опосередковано або конструктивно) її корпоративними правами. Правила ідентифікації мають певні особливості у різних країнах, проте більшість країн дотримується схожих принципів визначення КІК.

У вітчизняному податковому законодавстві поняття опосередкованого та конструктивного володіння не визначені. Дещо близьким за змістом є поняття контролю господарської

---

¹⁷ Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue. – Paris: OECD, 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/33/1/1904184.pdf>

діяльності, проте цього поняття недостатньо для ідентифікації КІК, оскільки воно не дозволяє встановити частку резидента України у статутному фонді КІК. Тому, у ПКУ слід визначити поняття прямого, опосередкованого та конструктивного володіння корпоративними правами. При цьому, слід вказати період, протягом якого іноземна компанія має перебувати у власності резидента України, щоб бути визнаною КІК. Це дозволить запобігти штучній маніпуляції корпоративними правами КІК з метою уникнення ідентифікації КІК на підставі того, що резидент України не був її власником, наприклад, на звітну дату. Таким чином, юридичну особу нерезидента України доцільно визнавати КІК, якщо фізична або юридична особа-резидент України прямо, опосередковано або конструктивно володіє її корпоративними правами та його частка у майні (активах) КІК складає не менш ніж 10 % протягом не менш ніж 30 днів на рік.

Прибуток КІК, який не був нарахований учасникам (власникам) КІК у вигляді дивідендів, має включатися до складу доходів юридичної або фізичної особи-резидента України, яка володіє корпоративними правами КІК, у обсязі, пропорційному її частці у майні (активах) КІК. Відповідно, доходи власника корпоративних прав КІК збільшуватимуться на суму прибутку КІК, незалежно від того, чи був він нарахований власникам (учасникам) КІК у вигляді дивідендів. Якщо власником КІК є фізична особа, то ця сума збільшуватиме суму його податку з доходів фізичних осіб, а якщо юридична особа – суму податку на прибуток.

Оскільки підходи до обчислення прибутку у різних країнах відрізняються, власник (учасник) КІК має подавати в Україні фінансову та податкову звітність про діяльність КІК згідно з діючим в Україні законодавством. Відповідно, прибуток КІК, який її власник (учасник) має включити до своїх доходів має бути розрахований згідно з податковим законодавством України.

Слід зазначити, що запровадження дієвої системи регулювання КІК залежить від ефективності обміну інформацією між вітчизняними податковими органами та податковими органами країн, у яких зареєстровані КІК. Щоб запобігти приховуванню або викривленню інформації у звітах КІК, вітчизняні податкові органи мають здійснювати контроль такої інформації через безпосереднє отримання інформації з адміністративних джерел країни, де зареєстрована КІК. За таких умов посилюється важливість складання та ефективного функціонування угод про взаємний обмін інформацією між податковими органами України та інших країн.

Запровадження зазначених положень регулювання КІК формуватиме умови, за яких штучне міжнародне структурування бізнес-процесів для вітчизняного бізнесу буде економічно недоцільним. Виведення бізнес-процесів з управління або окремих послуг у КІК та концентрація на цих бізнес-процесах прибутків не матиме економічного ефекту порівняно з розміщенням цих бізнес-процесів в Україні. Оскільки виведення прибутків у країни з низько податковими режимами втрачатиме економічний сенс, зменшаться обсяги прихованого відпливу капіталу, що дозволить значно зміцнити національний фінансовий потенціал.

Таким чином, з метою протидією прихованому виведенню капіталів з національної економіки необхідно запровадити оподаткування КІК, що передбачає:

1. Внесення зміни у вітчизняне податкове законодавство, запровадивши у ньому поняття контрольованої іноземної корпорації, опосередкованого та конструктивного володіння корпоративними правами.
2. Визначення у податковому законодавстві правил ідентифікації КІК, які базуються на розмірі частки резидента України у майні (активах) КІК, якою він прямо, опосередковано або конструктивно володіє.
3. Внесення змін у ПКУ, передбачивши виведення прибутку від діяльності КІК до складу доходів юридичних та фізичних осіб, які володіють корпоративними правами КІК. При цьому, розрахунок прибутку КІК має здійснюватися відповідно до вітчизняного податкового законодавства та включатися до складу доходів у обсязі, пропорційному частці володіння резидентом України корпоративними правами КІК.
4. Організаційне та кадрове забезпечення ДПС, необхідне для адміністрування та податкового контролю діяльності КІК.

5. Забезпечення звітування власників КІК до вітчизняних податкових органів щодо активів та діяльності КІК, при цьому податкова звітність повинна складатися відповідно до національного законодавства.
6. Забезпечення щорічного оприлюднення інформації Державною податковою службою щодо
  - активів та фінансових результатів КІК,
  - частки фізичних та юридичних осіб резидентів України у КІК,
  - дивідендів, сплачених КІК резидентам України,
  - прибутків КІК, які були включені до складу доходів фізичних та юридичних осіб-резидентів України.

2.3. Регулювання трансфертного ціноутворення

Перерозподіл прибутків між країнами через трансфертне ціноутворення не є унікальним явищем для України. За оцінками Світового банку, близько 2/3 операцій світової торгівлі здійснюється всередині ТНК¹⁸, що свідчить про потужність внутрішньофірмових каналів корпорацій та бізнес-груп як каналів переміщення фінансових ресурсів з національних економік. Прагнення власників ТНК та ПФГ щодо мінімізації податкових зобов'язань, нагромадження фінансових ресурсів у країнах зі сприятливим бізнес-кліматом або умовами для збереження капіталів за сучасних умов глобалізації, розвитку фінансової інфраструктури та податкової конкуренції між країнами призводять до постійного збільшення масштабів прихованого виведення капіталів з країн, що розвиваються, і перехідних економік¹⁹.

Світовий досвід державного регулювання процесів трансфертного ціноутворення свідчить, що побудова дієвої системи протидії прихованому відпливу коштів з національних економік через внутрішньофірмові канали ТНК та ПФГ потребує додаткових витрат як для компаній, так і для податкових органів. Додаткові витрати компаній пов'язані з веденням відповідної документації, а для податкових органів – із запровадженням додаткових інструментів адміністрування податків та зборів. Незважаючи на це, у багатьох країнах такі витрати вважають виправданими. Так, законодавство щодо державного регулювання трансфертного ціноутворення існує в усіх країнах ОЕСР. Торік жорсткі правила регулювання трансфертного ціноутворення були запроваджені в Російській Федерації²⁰. До країн з найжорсткішими правилами трансфертного ціноутворення належать Індія та Китай²¹, які демонструють стійкі тенденції економічного зростання (середній щорічний приріст ВВП за останні 10 років – понад 10 % та 7 % відповідно), збільшення обсягів зовнішньої торгівлі, темпів нагромадження капіталу, що підтверджує, що існування таких правил не гальмує розвиток країн та не є перешкодою для її зовнішньоторговельних відносин.

Розроблення міжнародних стандартів щодо регулювання трансфертного ціноутворення, зокрема, Керівництва ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних корпорацій та податкових адміністрацій у 1995 році, свідчить, що ця проблема вже вийшла за межі національних економік та потребує узгоджених між країнами зусиль для її подолання.

---

¹⁸ Transfer Pricing Technical Assistance. Global Tax Simplification Program / Presentation given by Rajul Awasthi. - Brussels, 24 February 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.taxcompact.net/documents/WB-IFC-TP-RA-ITC-EU-event_Feb-2011.pdf

¹⁹ За період з 2002 по 2006 роки обсяг прихованого відпливу капіталу з країн, що розвиваються, та перехідних економік збільшився на 18 %.- Див. Kar D. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2000-2009 / D. Kar, S. Freitas / Global Financial Integrity Program [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gfip.org/storage/gfip/documents/reports/IFF2010/gfi_iff_update_report-web.pdf

²⁰ О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с совершенствованием принципов определения цен для целей налогообложения: Федеральный Закон от 18 июля 2011 года № 227-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tamognia.ru/doc_base/document.php?id=1595148

²¹ Global transfer pricing preview / KPMG, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/2012-global-transfer-pricing-review.pdf>

Попри загрозливий масштаби прихованого відпливу фінансових ресурсів з вітчизняної економіки, які, зокрема, досліджувалися у доповіді НІСД²², та поширення практики державного регулювання трансфертного ціноутворення у світі, в Україні така система не запроваджена. Відсутність чітко визначених правил трансфертного ціноутворення та механізмів контролю за їх застосуванням дозволяє ТНК та ПФГ практично без перешкод виводити додану вартість, яка створюється у вітчизняній економіці, до інших країн з метою ухилення від оподаткування та нагромадження активів поза її межами.

Завданням врегулювання трансфертного ціноутворення в Україні є захист податкової бази, з уникненням при цьому підстав для подвійного оподаткування та невизначеностей, які можуть перешкоджати прямим іноземним інвестиціям та розвитку зовнішньої торгівлі.

Оскільки запровадження правил трансфертного ціноутворення передбачає збільшення навантаження на суб'єктів господарювання для ведення відповідної документації, доцільно, щоб такі правила узгоджувалися з існуючими стандартами країн, з якими пов'язані стратегічні інтереси України у сфері інвестицій.

Остання версія стандарту ОЕСР «Керівництво щодо трансфертного ціноутворення для транснаціональних корпорацій та податкових адміністрацій»²³ (далі – Керівництво ОЕСР), яка була розроблена та затверджена у 2010 році, узагальнює кращу практику країн-членів цієї організації. Воно узгоджується з законодавством щодо трансфертного ціноутворення в ЄС²⁴, Китаї, Індії, Російській Федерації, Бразилії тощо. Для реалізації положень зазначеного Керівництва розроблено інструментарій²⁵, у якому надано макети основних положень нормативних актів щодо трансфертного ціноутворення. Тому, на нашу думку, Керівництво ОЕСР та запропонований цією організацією інструментарій доцільно взяти за основу для створення системи регулювання трансфертного ціноутворення в Україні.

Керівництвом ОЕСР передбачено запровадження таких основних інструментів, необхідних для забезпечення державного регулювання у сфері трансфертного ціноутворення:

- 1) визначення принципу «витагнутої руки» як базового принципу визначення цін для цілей оподаткування при здійсненні зовнішньоекономічних операцій між пов'язаними особами;
- 2) визначення основних моделей трансфертного ціноутворення, які відповідають принципу «витагнутої руки» та базуються на методах ціноутворення: неконтрольованої порівняльної ціни, ціни перепродажу, «витрати плюс», чистого прибутку, розподілення прибутку²⁶,
- 3) створення механізмів адміністрування трансфертних цін та визначення основних вимог до документації щодо трансфертного ціноутворення.

Перші кроки у напрямку запровадження системи державного регулювання трансфертного ціноутворення в Україні вже зроблено. Податковим кодексом України (ПКУ)²⁷ передбачено запровадження інституту звичайних цін, який, за своєю сутністю, відповідає

---

²² Тишук Т., Харазішвілі Ю., Іванов О. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання / Т. Тишук, Ю. Харазішвілі, О. Іванов. – К.: НІСД, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/1201_dop_new.pdf

²³ OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. July 2010. – Paris: OECD, 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2010_tpg-2010-en

²⁴ Resolution of the Council and of the representatives of the governments of the Member States, meeting within the Council, of 27 June 2006 on code of conduct transfer pricing documentation for associated enterprises in the European Union (EU TPD) // Official Journal of the European Union. – 2006. – С 176. – Р. 1-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:176:0001:0007:EN:PDF>

²⁵ Transfer Pricing Legislation - A suggested Approach (June 2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/41/6/45765682.pdf>

²⁶ OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. July 2010. – Paris: OECD, 2010.

²⁷ Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. - № 13-14, № 15-16, № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1329730624868809>

принципу «витагнутої руки». Концепція трансфертної ціни використовується у банківській сфері, де вона ототожнюється з поняттям трансфертної ставки та визначається²⁸ як внутрішня ставка, що встановлюється з урахуванням ринкових індикаторів та використовується для розподілу доходів і витрат між напрямками управління в усіх структурних підрозділах одного банку. Трансфертні ціни також використовуються органами державної статистики при здійсненні розрахунків індексів цін²⁹. Міністерством праці та соціальної політики розроблені та винесені на обговорення зміни до ПКУ³⁰, які передбачають запровадження принципів трансфертного ціноутворення в Україні на законодавчому рівні.

Проте в існуючому стані вітчизняне податкове законодавство неспроможне забезпечити дієве регулювання трансфертного ціноутворення в Україні. Інститут звичайних цін не забезпечує належну реалізацію принципу «витагнутої руки» у процесах трансфертного ціноутворення.

По-перше, норма про те, що відхилення договірних цін від звичайних у бік збільшення або зменшення менш ніж на 20 % (п. 39.15 ПКУ) не є підставою для визначення податкового зобов'язання або коригування показників податкової звітності, по-суті, припускає необгрунтоване заниження трансфертних цін до 20 %.

По-друге, концептуальне визначення методів утворення звичайних цін за відсутності методологічних положень щодо їх розрахунку майже унеможливує встановлення та доведення податковими органами зловживань платників податків у сфері трансфертного ціноутворення.

По-третє, чинним податковим законодавством не передбачено обов'язок суб'єктів господарювання щодо надання податковим органам необхідної документації щодо операцій з пов'язаними особами.

З метою запровадження дієвих механізмів регулювання трансфертного ціноутворення в Україні, у податковому законодавстві України необхідно імплементувати основні положення Керівництва ОЕСР та вжити наступних заходів.

1. Чітко визначити у податковому законодавстві принцип «витагнутої руки» відповідно до Керівництва ОЕСР та поняття трансфертного ціноутворення, встановивши необхідність його дотримання при трансфертному ціноутворенні для цілей оподаткування.

2. Розширити перелік пов'язаних осіб для цілей трансфертного ціноутворення, додавши до нього (крім визначених у пп. 14.1.159 ПКУ) осіб, які можуть здійснювати вплив на платника податків через наявність заборгованості, постачання сировини, матеріалів тощо.

3. Внести зміни до податкового законодавства, запровадивши у ньому інститут контрольованих операцій, що здійснюються між платником податків та пов'язаною з ним особою.

4. У податковому законодавстві встановити обов'язок суб'єктів господарювання щодо звітування про здійснення контрольованих операцій з контрагентами-нерезидентами України та надання податковим органам за їхнім запитом необхідної документації щодо обґрунтування трансфертних цін. Вимоги до такої документації мають бути збалансовані: з одного боку, документація має містити вичерпну інформацію щодо обґрунтованості встановлення трансфертних цін, а з іншого – не потребувати від платника податків надмірного адміністративного навантаження. В основу вимог до документації доцільно взяти підходи, визначені у проекті змін до ПКУ³¹, запропонованому Міністерством праці та соціальної політики, які узгоджуються з «Кодексом поведінки щодо документації з трансфертного

---

²⁸ Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України: Постанова Національного банку України від 06.09.2007 р. № 324 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0324500-07>

²⁹ Про затвердження Методики розрахунку середніх цін виробників промислової продукції за основними видами харчових продуктів, напоїв: Наказ Держкомстату від 09.10.2009 р. № 370 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0370202-09>

³⁰ Про внесення змін до Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»: Проект Закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/137086/Ztr.doc>

³¹ Про внесення змін до Закону України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Проект Закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/137086/Ztr.doc>

ціноутворення між пов'язаними підприємствами в Європейському Союзі»³² та є ідентичними вимогам, встановленим Податковим кодексом Російської Федерації³³.

5. Науково обґрунтовано визначити обсяг контрольованих операцій (у вартісному вимірі), за якими платники податків мають звітувати та надавати документацію щодо трансфертного ціноутворення, виходячи із балансування критеріїв важливості надходжень від цих операцій для доходів бюджету та мінімізації адміністративного навантаження на платників податків.

6. Розробити методологічні положення щодо:

- встановлення трансфертних цін у контрольованих операціях, які базуються на методах неконтрольованої порівняльної ціни, ціни перепродажу, «витрати плюс», чистого прибутку та розподілення прибутку,
- порівняльного аналізу операцій, на основі якого можна визначити сукупність операцій, які є ідентичними контрольованим, але здійснені між непов'язаними особами.

7. На законодавчому рівні запровадити можливість взаємного узгодження принципів трансфертного ціноутворення між платником податку і податковою адміністрацією, яке, зокрема, може передбачати встановлення рівня трансфертних цін на певний період часу.

8. Передбачити розробку методологічних положень щодо визначення трансфертних цін з метою коректного оподаткування та ведення документації при здійсненні контрольованих операцій.

9. Передбачити оприлюднення статистичної інформації щодо трансфертного ціноутворення в Україні, зокрема, щодо кількості та обсягів контрольованих операцій, про які було надано звіти податковим органам у розрізі видів економічної діяльності та країн-контрагентів.

2.4. Протидія виведенню капіталів через «податкові гавані»

Формування в Україні дієвої системи протидії прихованому виведенню фінансових ресурсів та штучній мінімізації податкових зобов'язань через використання «податкових гаваней» є однією із передумов зниження рівня тінізації національної економіки та підвищення її фінансової стійкості.

Світовий досвід свідчить про складність вирішення такого завдання через гостроту конфлікту інтересів між великими власниками активів та суспільством. Незважаючи на спроби країн щодо скоординованих дій в напрямку регулювання штучного перерозподілу капіталів з використанням режимів економічної діяльності, які встановлюють «податкові гавані», ця проблема продовжує поглиблюватися. Зацікавленість великого капіталу у розвитку інструментів мінімізації податкових зобов'язань та активні процеси глобалізації фінансових систем, електронних торговельних систем, засобів комунікацій тощо, створюють умови для постійного пристосування штучних схем маніпулювання фінансовими потоками до норм та правил, які встановлюються національними правоохоронними органами та міжнародними організаціями. Як наслідок, механізми ухилення від оподаткування та відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, з використанням «податкових гаваней» розвиваються значно швидше, ніж інструменти протидії таким процесам.

Окремі механізми протидії мінімізації податкових зобов'язань з використанням у штучних схемах офшорних зон вже передбачено діючим Податковим кодексом України (ПКУ), зокрема:

---

³² Resolution of the Council and of the representatives of the governments of the Member States, meeting within the Council, of 27 June 2006 on code of conduct transfer pricing documentation for associated enterprises in the European Union (EU TPD) // Official Journal of the European Union. – 2006. – С 176. – Р. 1-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:176:0001:0007:EN:PDF>

³³ Налоговый кодекс Российской Федерации от 31.07.1998 г. № 146-ФЗ (принят ГД ФС РФ 16.07.1998 г.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nalkodeks.ru>

– грошові кошти, що надаються нерезидентами, які мають офшорний статус, на визначений строк із зобов'язанням їх повернення та сплатою процентів за їх користування не вважаються позикою, а, відповідно, витрати на нарахування процентів за користування цими грошовими коштами не включаються до складу витрат підприємств, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування податком на прибуток;

– до складу витрат не включаються у повному обсязі витрати на придбання у нерезидента послуг з консалтингу, маркетингу, реклами, інжинірингу, нарахування роялті у випадку, якщо особа, на користь якої здійснюються відповідні платежі, є нерезидентом, що має офшорний статус;

– при укладенні договорів, які передбачають здійснення оплати продукції на користь нерезидентів, що мають офшорний статус, чи при здійсненні розрахунків через таких нерезидентів або через їх банківські рахунки, витрати платників податку на оплату вартості такої продукції включаються до складу їх витрат у сумі, що становить 85 % вартості цієї продукції;

– дивіденди, які платник податку отримує від нерезидента, що перебуває під його контролем та має офшорний статус, повинні включатися до складу доходу підприємства, що враховується при обчисленні об'єкта оподаткування податком на прибуток.

Зазначені обмеження спрямовані на те, щоб зробити схеми ухилення від оподаткування з використанням інструментів, які надають офшорні юрисдикції, дорогими, а, відповідно, не вигідними. Проте, за відсутності системного підходу до вирішення проблеми протидії прихованому впливу капіталу, дієвість таких механізмів є низькою. Це пов'язано з низькою наступних чинників.

1. У існуючому вигляді національне податкове законодавство спроможне протидіяти виведенню капіталів виключно через обмежене коло класичних офшорних зон. Нерезидент, що має офшорний статус, у ПКУ визначається як нерезидент, який розташований на території офшорної зони відповідно до переліку офшорних зон, встановленого Кабінетом Міністрів України (КМУ). Компанії, що розташовані на економічних територіях з низьким (або нульовим) рівнем оподаткування або з високим рівнем конфіденційності інформації, що не включені у зазначений перелік, не вважаються нерезидентами з офшорним статусом, а, відповідно, можуть без обмежень використовуватися у схемах мінімізації податкових зобов'язань або виведення активів з під контроль держави, що й відбувається на практиці.

За нашими оцінками³⁴, імпорту послуг з країн, які містяться у переліку офшорних зон КМУ, складає близько 2 % від загального обсягу імпорту послуг в Україну. Якщо цей перелік умовно доповнити країнами, що найчастіше зустрічаються у рекламі провайдерів послуг щодо мінімізації оподаткування, частка імпорту послуг з «податкових гаваней» зросте майже до 18 %, де найбільша питома вага належатиме Кіпру та Панамі. Ці дані підтверджують, що, адаптувавшись до обмежень, визначених у вітчизняному податковому законодавстві, суб'єкти господарювання реалізують схеми прихованого виведення капіталу та мінімізації оподаткування через юрисдикції, які не містяться у переліку офшорних зон КМУ, проте мають сприятливі для цього режими підприємницької діяльності.

Хоча урядом були зроблені спроби включити до зазначеного переліку Кіпр, вони виявилися невдалими, оскільки Кіпр є країною Євросоюзу, яка формально не може вважатися офшорною зоною, а податкове законодавство Кіпру гармонізовано зі стандартами ОЕСР та не передбачає офшорних режимів для діяльності нерезидентів.

2. Положення вітчизняного податкового законодавства щодо регулювання процесів ціноутворення, зокрема трансфертного ціноутворення, поки що не дозволяють сформулювати дієві механізми протидії штучним маніпулюванням цінами у зовнішньоекономічній діяльності.

Наведені вище положення ПКУ щодо віднесення витрат на придбання окремих послуг у нерезидентів, що мають офшорний статус, до складу витрат, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування податком на прибуток, дозволяють дещо пом'якшити штучне

³⁴ Оцінки зроблено на основі даних Держстату

спотворення цін імпорту послуг. Крім того, ПКУ передбачено попередження окремих випадків спотворення цін імпорту у разі оплати продукції на користь нерезидентів, що мають офшорний статус, чи при здійсненні розрахунків через таких нерезидентів або через їх банківські рахунки. Також, з 1 січня 2013 року передбачено запровадження нових положень щодо визначення підприємствами звичайних цін. Проте такі заходи є фрагментарними та не дозволяють запровадити дієву систему державного регулювання трансфертного ціноутворення, що вже досліджувалося у аналітичних матеріалах НІСД. Слід зазначити, що передумовою результативності протидії прихованому виведенню капіталів через податкові гавані є побудова дієвої системи державного регулювання трансфертного ціноутворення³⁵.

3. Україна має низку угод про уникнення подвійного оподаткування, якими створюються умови для побудови штучних схем виведення коштів за межі національної економіки та мінімізації податкових зобов'язань. Зокрема, відповідна угода з Республікою Кіпр встановлює нульові ставки оподаткування доходів, що виникають на території України або Кіпру, в тому числі дивідендів, процентів, роялті, доходів від відчуження майна тощо, які перераховуються з однієї країни в іншу, за винятком деяких випадків оподаткування фізичних осіб та доходів постійних представництв.

4. В Україні відсутні дієва система контролю за активами резидентів, які розташовані поза межами економічної території України, та механізми повернення активів, що породжує практику безкарності нелегального виведення капіталу з країни.

5. Безперешкодне розповсюдження реклами, інформації, доступність освітніх заходів та семінарів з питань організації схем мінімізації податкових зобов'язань з використанням податкових гаваней формують сприятливе інформаційне середовище для поширення цих схем.

Таким чином, одним із ключових питань, яке має бути вирішено з метою забезпечення дієвості існуючих механізмів протидії прихованому виведенню коштів з країни, є обґрунтоване визначення сукупності країн, режими підприємницької діяльності в яких дозволяють резидентам України будувати схеми прихованого виведення капіталів поза її межі.

Слід зазначити, що єдиного підходу до визначення «податкових гаваней» поки що не існує. Відповідні методичні підходи, які розроблялися ОЕСР та МВФ, продемонстрували свою недовершеність. Зокрема, ОЕСР визначає «податкову гавань» на основі наявності таких ознак³⁶:

- нульовий або низький рівень оподаткування;
- відособленість, яка полягає у наявності особливих режимів або пільг для нерезидентів;
- недостатньо ефективний обмін інформацією з іншими країнами;
- недостатня прозорість законодавства та адміністративних процедур.

Відповідно до стандартів ОЕСР перша ознака є передумовою для ідентифікації режимів недобросовісної податкової конкуренції на певній території, проте наявність цієї ознаки не є достатньою: для визнання території «податковою гаванню» територія з низьким або нульовим рівнем оподаткування повинна відповідати хоча б одній із решти наведених ознак.

Проте процедури, які ОЕСР використовує для ідентифікації та формування переліку «податкових гаваней», часто піддаються критиці через їхню недостатню ефективність. Зі списку, який був сформований у 2000 році, поступово були виключені усі країни. При цьому багато країн, які фактично є «податковими гаванями», знайшли спосіб формально довести, що вони вживають заходи щодо відповідності стандартам ОЕСР, майже не змінивши режими здійснення підприємницької діяльності. Наприклад, критерієм ефективності обміну інформацією для ОЕСР є наявність угод про взаємний обмін податковою інформацією не менш ніж з 12 країнами. Для того, щоб формально виконати цей критерій, «податкові гавані» уклали ці угоди між собою.

---

³⁵ Тишук Т. Державне регулювання трансфертного ціноутворення в Україні як засіб протидії відпливу капіталу / Тишук Т., Іванов О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/739/>

³⁶ Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue. – Paris: OECD, 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/33/1/1904184.pdf>

МВФ встановлює такі ознаки офшорних фінансових центрів:

- велика кількість у юрисдикції фінансових інститутів, які переважно задіяні у бізнесі нерезидентів країни,
- великі обсяги зовнішніх вимог та зобов'язань порівняно з обсягами фінансових операцій на внутрішньому ринку,
- надання хоча б однієї з таких переваг для ведення бізнесу: низький або нульовий рівень оподаткування, прості та лояльні регуляторні процедури у фінансовій діяльності, забезпечення банківськими установами секретності та анонімності.

На нашу думку, визначення переліку офшорних фінансових центрів за критерієм МВФ має скоріш теоретичне, ніж практичне значення. Перелік офшорних фінансових центрів, складений за критеріями МВФ³⁷, не містить країн, які можна знайти у будь-якій рекламі послуг провайдерів схем з використанням податкових гаваней, зокрема – Кіпру, Швейцарії, Гонконгу тощо.

Списки ФАТФ, у яких визначені країни, що не вживають достатніх заходів щодо розвитку систем протидії відмиванню злочинних коштів або протидіють зусиллям світової спільноти щодо побудови такої системи, не містить жодної класичної офшорної юрисдикції. Зважаючи на те, що при формальному виконанні «податковими гаванями» вимог ФАТФ, масштаби виведення з країн «брудних» грошей у «податкові гавані» суттєво не скоротилися, напрошується висновок про необхідність вдосконалення цих підходів. У зв'язку з цим, організація ФАТФ у 2012 р. презентувала нові рекомендації щодо протидії відмиванню коштів, набутих злочинним шляхом, та протидії тероризму, проте оцінка країн відповідно до цих стандартів ще не відбувалася³⁸.

Країни, які відомі своїми результативними антиофшорними заходами, зокрема США, Німеччина, Австралія, Бельгія тощо, не обмежуються використанням переліків ОЕСР, МВФ та ФАТФ. Ці країни самостійно встановлюють у своїх нормативних актах критерії «податкових гаваней» та застосовують до транзакцій з ними додаткові вимоги та обмеження або, взагалі, встановлюють загальні правила для усіх нерезидентів. Наприклад, податкові органи Австралії самостійно аналізують ефективність обміну податковою інформацією з країнами-партнерами та визначають перелік так званих «таємних» юрисдикцій, до яких на даний момент належать Кіпр, Гонконг, Люксембург, Панама та Сейшельські острови. Бельгія визначає спеціальні правила оподаткування для операцій з нерезидентами, що розташовані на економічних територіях з рівнем податку на прибуток, меншим за 10 %. Росія у своєму податковому законодавстві застосовує обмеження для транзакцій з країнами, які надають пільговий режим оподаткування та (або) не передбачають розкриття й надання інформації про проведення фінансових операцій.

При визначенні кола країн, до транзакцій з якими мають застосовуватися заходи протидії прихованому відпливу капіталу та мінімізації оподаткування, Україна має виходити з практики побудови схем, які для цього використовують суб'єкти господарювання. Оскільки, у цих схемах суб'єкти господарювання не обмежуються використанням класичних офшорних зон, відповідні заходи протидії мають поширюватися на усі країни, режими підприємницької діяльності в яких є сприятливими для побудови штучних схем прихованого виведення капіталів.

З цією метою у податковому законодавстві України вимоги щодо оподаткування операцій з нерезидентами, що мають офшорний статус, необхідно поширити на усіх нерезидентів, розташованих на територіях «податкових гаваней». Ідентифікацію «податкових гаваней» доцільно здійснювати на основі наявності на цих територіях режимів недобросовісної

---

³⁷ Lane P. G. Cross-border investment in small international financial centers / Working paper No 10/38/ P. Lane, G. Milesi-Ferretti. – Washington, D.C.: IMF, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp1038.pdf>

³⁸ У лютому 2012 року ФАТФ було презентовано нові рекомендації щодо протидії відмиванню коштів, набутих злочинним шляхом, та протидії тероризму. – Див. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation – the FATF Recommendations. – Paris, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%20approved%20February%202012%20reprint%20March%202012.pdf>

податкової конкуренції, які дозволяють штучно переводити з України на цю територію окремі види діяльності. Для формування критеріїв таких режимів доцільно використовувати ознаки, визначені у керівництві ОЕСР щодо застосування звіту про недобросовісні податкові режими³⁹. Такими критеріями мають стати:

1. Низький або нульовий рівень оподаткування, який передбачає, що при здійсненні певного виду діяльності компанія сплачує на цій території менш ніж дві третини податкових платежів, які б вона сплатила, здійснюючи таку діяльність в Україні. При цьому, необхідно враховувати ставки оподаткування, особливості визначення бази оподаткування та пільгові режими оподаткування. Цей критерій повинен бути обов'язковим. При його дотриманні територія визнається «податковою гаванню» у разі відповідності хоча б одному з решти критеріїв.
2. Обмежений доступ до інформації, необхідної українським податковим органам для цілей адміністрування податків або у кримінальних справах щодо ухилення від оподаткування:
  - відсутність угоди про обмін податковою інформацією між Україною та цією територією, складеної відповідно до модельної Угоди про обмін інформацією з податкових питань, запропонованої ОЕСР⁴⁰;
  - наявність у країні нормативних актів або адміністративних процедур, які не дозволяють Україні оперативно отримувати інформацію відповідно до зазначеної угоди та за запитами.
3. Недостатня прозорість законодавства та адміністративних процедур, внаслідок чого територія не може забезпечити надання Україні інформації, необхідної українським податковим органам для цілей адміністрування податків або у кримінальних справах щодо ухилення від оподаткування, зокрема:
  - державні органи, юридичні або фізичні особи, треті особи у цій юрисдикції не забезпечують наявність та облік інформації про легальних та бенефіціарних власників активів, бухгалтерські дані, інформацію про менеджерів та засновників компаній, рух активів, власників банківських рахунків та транзакцій, сплачені страхові премії, резерви, операції з пов'язаними особами;
  - країна не має вимог щодо фінансової звітності та аудиту, які б підтверджували правильність даних бухгалтерського обліку;
  - країна не має вимог щодо зберігання податкових та бухгалтерських даних протягом трьох років;
  - країна не забезпечує облік інформації про підстави надання особливих або пільгових режимів, якщо такі існують.
4. Наявність особливих режимів або пільг для нерезидентів, що полягає у:
  - явному або неявному обмеженні резидентів у використанні особливих режимів;
  - явній або неявній забороні здійснювати діяльність на внутрішньому ринку країни підприємствам, які використовують пільговий режим оподаткування.

Таким чином, з метою протидії прихованому виведенню капіталів через «податкові гавані» доцільно:

1. Поширити обмеження, які діючим ПКУ застосовуються до нерезидентів, що мають офшорний статус, на усіх нерезидентів, які розташовані на територіях «податкових гаваней». Для цього потрібно внести зміни у ПКУ (ст. 14, 139, 153 та 161), вказавши що витрати на сплату процентів за користування наданими нерезидентом грошовими коштами, придбання у нерезидента послуг з консалтингу, маркетингу, реклами, інжинірингу,

³⁹ Consolidated application note guidance in applying the 1998 report to preferential tax regime. – Paris: OECD, 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/60/32/30901132.pdf>

⁴⁰ Model Tax Convention on Income and on Capital. – Paris: OECD, 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd.org/document/37/0,3746,en_2649_33747_1913957_1_1_1_1,00.html

нарахування роялті не включаються до складу витрат підприємств, що враховуються при обчисленні податку на прибуток, у разі, якщо нерезидент розташований на території «податкової гавані»,

витрати на оплату вартості продукції на користь нерезидентів чи при здійсненні розрахунків через таких нерезидентів або їхні банківські рахунки включаються до складу витрат підприємств, що враховуються при обчисленні податку на прибуток, у сумі, що становить 85 % вартості цієї продукції у разі, якщо нерезидент розташований на території «податкової гавані».

Аналогічно, вимоги щодо віднесення дивідендів, які платник податку отримує від нерезидента, що перебуває під його контролем та має офшорний статус, до складу доходів слід поширити на нерезидентів, розташованих на територіях «податкових гаваней».

2. У ПКУ необхідно чітко визначити критерії, на які має спиратися КМУ при формуванні переліку «податкових гаваней». Ці критерії повинні відповідати Керівництву ОЕСР щодо застосування звіту про недобросовісні податкові режими⁴¹. Такими критеріями мають стати:

- низький або нульовий рівень оподаткування;
- обмежений доступ до податкової інформації;
- недостатня прозорість законодавства та адміністративних процедур;
- наявність особливих режимів або пільг для нерезидентів.

При цьому, «податковою гаванню» повинна визнаватися територія, яка відповідає першій ознаці та хоча б одній з решти ознак.

3. Забезпечити щорічне оприлюднення інформації про діяльність ДПС щодо протидії мінімізації податкових зобов'язань вітчизняними суб'єктами господарювання з використанням податкових гаваней.

4. Завершити роботу щодо укладання та підписання Українсько-Кіпрської Конвенції про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням на умовах, які передбачають стандартні ставки оподаткування по таких угодах, які Україна застосовує з іншими країнами .

2.5. Вдосконалення системи протидії легалізації коштів, набутих злочинним шляхом

Система протидії легалізації коштів, набутих злочинним шляхом, в Україні базується на принципах, рекомендованих Міжнародною міжурядовою групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ). Ця організація на постійній основі контролює відповідність країн своїм стандартам ФАТФ та розділяє всі світові національні системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансуванню тероризму, на умовні 4 групи⁴²:

I група - країни, національні системи яких повністю відповідають вимогам ФАТФ, до 2007 року Україна знаходилася в цій групі;

II група - країни, в яких існують недоліки законодавчого поля, до якої належать Україна, Антигуа і Барбуда, Азербайджан, Болівія, Греція, Індонезія, Кенія, Марокко, М'янма, Непал, Нігерія, Парагвай, Катар, Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка;

III група - країни, які мають стратегічні недоліки національної системи боротьби з «брудними» грошима: Ангола, Народна Демократична Республіка Корея, Еквадор, Ефіопія, Пакистан, Туркменістан, Сан-Томе і Принсіпі;

IV група - країни, які знаходяться під особливим режимом санкцій, до яких зараз ФАТФ відносить Іран.

⁴¹ Consolidated application note guidance in applying the 1998 report to preferential tax regime. – Paris: OECD, 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/60/32/30901132.pdf>

⁴² Обновленный список ФАТФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fbs-offshore.com/obnovlennyj-spisok-fatf/>

Визначаючи необхідність підвищення ефективності системи протидії легалізації злочинних коштів як на національних, так і на міжнародному рівнях, 16 лютого 2012 року ФАТФ прийняла нові стандарти⁴³, які передбачають посилення вимог до цієї системи. В міру того, як загрози відмивання коштів та фінансування тероризму набувають глобального характеру, ФАТФ розширює масштаби міжнародного співробітництва між компетентними органами та фінансовими групами. Нові стандарти мають сприяти ефективнішому обміну інформацією, відстеженню, заморожуванню, конфіскації і репатріації незаконних активів, а також використанню досвіду, накопиченого країнами. Нові стандарти, порівняно з попередніми, зазнали суттєвих змін, відповідно до яких Україна повинна вдосконалити законодавство щодо протидії легалізації злочинних коштів за такими напрямками:

1) запровадити ризик-орієнтований підхід, який передбачає посилені заходи протидії відмиванню злочинних доходів у сферах підвищеного ризику та спрощені заходи там, де ризик є невисоким;

2) встановити більш жорсткі вимоги до інформації, яка повинна супроводжувати електронні перекази грошових коштів, у зв'язку з їх поширенням як гнучкого та швидкого засобу приховування джерел злочинно набутих коштів, зокрема корупційних доходів, та їх легалізації;

3) посилити вимоги щодо моніторингу транзакцій, учасниками або вигодонабувачами яких є публічні діячі або пов'язані з ними особи, які в силу займаних посад представляють підвищений корупційний ризик та можуть зловживати своїм положенням для особистої вигоди, зокрема:

вимоги щодо перевірки політичних діячів поширити на членів їх сімей, штатних та позаштатних помічників, радників тощо,

посилити вимоги щодо перевірки джерел доходів політичних діячів постачальниками фінансових послуг;

4) розширити список злочинів, які можуть бути предикатними для відмивання грошей, та включити до нього податкові злочини, що дозволить поширити повноваження, які використовуються для протидії відмиванню грошей, на незаконне ухилення від сплати податків і на доходи, отримані в результаті ухилення від оподаткування;

5) уніфікувати процедури протидії фінансуванню тероризму із процедурами боротьби з відмиванням коштів – у нових стандартах дев'ять Спеціальних Рекомендацій ФАТФ, що стосуються боротьби з фінансуванням тероризму, були повністю об'єднані з Сорока Рекомендаціями та запроваджені нові вимоги щодо боротьби з фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

б) посилити вимоги щодо уповноважених органів у сфері боротьби з відмиванням брудних коштів, у тому числі щодо їх функціональної незалежності і автономії, забезпеченості достатнім бюджетним фінансуванням, компетентності працівників;

7) посилити вимоги щодо діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу та відбору працівників, відповідальних за проведення фінансового моніторингу, з метою запобігання корупції.

Запровадження зазначених рекомендацій дозволить значно зменшити масштаби виведення з країни коштів, отриманих в результаті ухилення від оподаткування. На даний час ухилення від сплати податків карається м'якше, ніж легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Кримінальний кодекс України⁴⁴ (ККУ) передбачає лише штрафи та тимчасову заборону займати певні посади (статті 212 і 212-1 ККУ). Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом в Україні караються позбавленням волі від

---

⁴³ International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation – the FATF Recommendations. – Paris, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%20approved%20February%202012%20reprint%20March%202012.pdf>

⁴⁴ Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1329900667168462>

З до 15 років в залежності від тяжкості злочину (стаття 209 ККУ). Відповідно, якщо слідство дійде висновку, що ухилення компанії або громадянина від сплати податків було першим кроком, за яким слідувало відмивання, звинувачення та покарання буде більш жорстким. Із впровадженням нових вимог ФАТФ в Україні організації та громадяни, яких підозрюють в ухиленні від сплати податків, автоматично перевірятимуть також на причетність до відмивання коштів та фінансування тероризму. Організації, які здійснюють операції з грошима чи майном, передаватимуть до Служби фінансового моніторингу інформацію про операції, які можуть свідчити про ухилення від податків. Якщо фінансовою розвідкою буде визнано, що ухилення від податків могло бути пов'язане з відмиванням або фінансуванням тероризму, інформація про такі операції передаватимуться до правоохоронних органів.

Таким чином, вдосконалення вітчизняної системи протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, в напрямку запровадження нових стандартів ФАТФ дозволить значно зменшити обсяги прихованого виведення фінансових ресурсів за межі національної економіки.

ВИСНОВКИ

Недостатні обсяги бюджетних надходжень обмежують фінансування розвитку економіки України та негативно позначаються на спроможності держави виконувати її соціальні зобов'язання. Успішна реалізація реформ економічної та соціальної сфери залежить від забезпеченості вирішення відповідних завдань та заходів фінансовими ресурсами, основним джерелом яких є бюджетні кошти. Оскільки подальше посилення податкового тиску на економіку може призвести до руйнівних наслідків для бізнесу, ключовим питанням зміцнення ресурсної бази реалізації реформ є розширення бази оподаткування через залучення капіталів, які обслуговують тіньову економіку, до легального обігу. Зокрема, значний потенціал розширення бази оподаткування та збільшення бюджетних надходжень має залучення до національної економіки коштів, які формуються при здійсненні економічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання, проте виводяться та нагромаджуються за її межами.

Крім того, продовження зниження ставок податків на додану вартість та прибуток, які передбачені Податковим кодексом України у наступні два роки, може негативно позначитися на обсягах бюджетних надходжень, якщо не буде забезпечено відповідне розширення бази оподаткування. Очікування масштабного виходу бізнесу «з тіні» через таке зниження податкових ставок може виявитися надмірно оптимістичним. Компанії, які вже звикли користуватися відпрацьованими та перевіреними схемами, що дозволяють їм зменшувати їх податкові зобов'язання, можуть відмовитися від цього лише в умовах, коли використання таких схем втрачає економічний ефект або стає недоцільним внаслідок невиправданого ризику.

Окремі механізми протидії прихованому відпливу капіталу з України передбачено у межах існуючої нормативно правової бази, проте вони забезпечують вирішення локальних питань для подолання проявів прихованого виведення капіталів та не дозволяють комплексно підійти до вирішення цієї проблеми. Заходи, які протягом останніх десятиріч успішно реалізують розвинуті країни, Україна запроваджує фрагментарно та повільно. Як наслідок, виведення капіталів за межі національної економіки з використанням технік трансфертного ціноутворення та міжнародного структурування бізнес-процесів вітчизняним бізнесом здійснюється цілком легально та дозволяє отримати значний економічний ефект. Подальша пасивність законодавців та уряду у напрямку протидії прихованому виведенню капіталів створюватиме умови для постійного виснаження національного фінансового потенціалу, звуження бази оподаткування, перенесення податкового навантаження на населення та бізнес, який нагромаджує активи в Україні. Тому запровадження механізмів протидії прихованому відпливу капіталів з країни є одним із першочергових завдань законодавчої та виконавчої влади в Україні.

Виходячи із практики використання технік прихованого виведення капіталу з України, кращої практики подолання цього явища та рекомендацій міжнародних організацій, пріоритетами протидії прихованому відпливу капіталів з України мають стати:

1. Формування нормативно-правової бази та запровадження правил оподаткування контрольованих іноземних корпорацій.

Правила оподаткування КІК, які запропоновані в доповіді, передбачають визнання компаній-нерезидентів України, якими прямо або опосередковано володіють фізичні або юридичні особи-резиденти України, контрольованими іноземними корпораціями. Доходи або їх окремі види, які отримують КІК, повинні зараховуватися до доходів їх власників-резидентів України та, відповідно, залучаються до оподаткування. За таких умов виведення прибутків з України у країни з низькоподатковими режимами втрачатиме економічний сенс.

2. Формування дієвої системи регулювання трансфертного ціноутворення.

Запропоновані у доповіді правила оподаткування транзакцій між вітчизняними суб'єктами господарювання та пов'язаними з ними особами, а також механізми контролю

додержання цих правил дозволять протидіяти маніпулюванням цінами на товари та послуги у зовнішньоекономічних операціях.

3. Вдосконалення процедур оподаткування транзакцій, які здійснюються з «податковими гаванями».

Норми регулювання та оподаткування транзакцій, які фактично використовуються суб'єктами господарювання для формування каналів прихованого виведення капіталів з України, повинні поширюватися на обґрунтовано визначене коло країн, податкові та регуляторні режими в яких сприяють такій діяльності. Тому, у податковому законодавстві України необхідно встановити критерії, на основі яких формується перелік «податкових гаваней», та обмеження, які діючим законодавством застосовуються до нерезидентів, що мають офшорний статус, повинні бути поширені на нерезидентів, які розташовані на територіях «податкових гаваней».

4. Вдосконалення законодавства у сфері протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.

Відповідно до нових рекомендацій ФАТФ, система запобігання та протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом в Україні повинна бути вдосконалена у напрямку запровадження ризик-орієнтованого підходу, встановлення більш жорстких вимог до інформації, яка повинна супроводжувати електронні перекази грошових коштів, посилення вимог щодо моніторингу транзакцій, учасниками або вигодоодержувачами яких є публічні діячі або пов'язані з ними особи, розширення списку злочинів, які можуть бути предикатними для відмивання грошей, посилення вимог щодо уповноважених органів у сфері боротьби з відмиванням брудних коштів тощо.